

[DOI 10.36074/mcnd-11.06.2021.ped-philol.05](https://doi.org/10.36074/mcnd-11.06.2021.ped-philol.05)

РЕАЛІЗАЦІЯ ІНДИВІДУАЛІЗМУ ТА КОЛЕКТИВІЗМУ У РОЗВИТКУ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Лук'янець Галина Геннадіївна

ORCID ID: 0000-0002-6244-3523

канд. філол. наук, доцент,

доцент кафедри іноземних мов професійного спрямування

Національний університет харчових технологій, Україна

Формування іншомовної комунікативної міжкультурної компетенції у сучасному освітньому середовищі ґрунтується на домінуючих світоглядних характеристиках культури – індивідуалізмі та колективізмі. Індивідуалістський вимір організації навчального процесу реалізується у заохоченні студентів до саморепрезентації через створення психологічно комфортних умов навчання, варіювання тематичного наповнення програм та організаційну варіативність занять. Колективізм під час вивчення іноземної мови проявляється у формуванні єдностей цінностей, позитивної взаємозалежності та особистої відповідальності.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Стало звичним думати, що світ змінився із появою нових інтернет технологій як засобу комунікації, оскільки виникли нові канали передачі та отримання інформації, механізми опрацювання об'ємних масивів даних, способи їх запам'ятовування, які суттєвим чином змінили не лише способи спілкування в цілому, але й процес вивчення мов для здійснення міжкультурної взаємодії. Міжкультурна комунікація набрала обертів в еру доступу до особистого та професійного спілкування з людьми у всьому світі, необмеженому кордонами, національною належністю, соціальним статусом, що протікає за вектором спільних інтересів та поглядів. Міжнародні організації продовжують вивчати механізми впровадження толерантної та поважної міжкультурної комунікації у світових організаціях [8, с.55], а науковці пропонують методики розвитку міжкультурної іншомовної компетенції [9, с. 165-176] під час вивчення іноземних мов. Потреба опанувати міжкультурну компетенцію стала ще більшою в часи пандемії, коли об'єм віртуального спілкування виріс у рази, тому вивчення повного потенціалу залучення міжкультурної іншомовної

комунікації на заняттях з іноземних мов набуває гострої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми, що розглядається у статті та означення аспектів загальної проблеми, яким присвячується стаття. Згідно положень Всесвітньої конференції щодо політики у сфері культури «Зв'язки між культурами, міжкультурна комунікація», міжкультурна комунікація – це вміння представників різних етносів спілкуватися на рівних, поважаючи ідентичність співрозмовника в умовах глобалізації [7, с. 276], коли інтегруються знання, ідеї, вірування, цінності в межах однієї спільноти та між різними культурними середовищами на основі міжкультурного порозуміння та толерантності. Явище міжкультурної комунікації ґрунтується на принципах використання мови для встановлення контакту в різних культурних групах та вивчається у межах міждисциплінарних досліджень: історії (В. Лідс-Хурвітц), антропології (Ф. Хопкінс), культурології (Т. Хол), лінгвістики (Ф. Бацевич, О. Селіванова, Ф.Халідей), психології (Л.Етінгтон, Дж. Беннет) та комунікативної лінгвістики (Дж. Коллеман) [3, с. 99]. За понад століття наукових досліджень розглянуто сутність понять культурної ідентичності, міжкультурної взаємодії, соціальних та етнічних стереотипів, впливу культури на комунікацію в сферах повсякденного та бізнес спілкування, однак недостатньо вивченим залишається аспект прояву індивідуалізму та колективізму культур і особистостей в межах міжкультурного спілкування.

Метою статті є висвітлення особливостей розвитку міжкультурної компетенції під час вивчення іноземних мов, враховуючи індивідуалістську та колективістську сутності культур та особистостей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процес перебігу комунікації залежить від домінування індивідуалістського чи колективістського спрямування у культурі. У спільнотах з «я»-поведінкою спостерігається прояв особистого, тобто кожна людина діє від свого імені, у межах власних інтересів, відстоюючи особисті погляди та переконання, незалежно представляючи власні права та вболіваючи за особистий добробут. Водночас у соціальних групах із «ми»-поведінкою переважає колективна спрямованість, тобто акцентується інтерес та добробут всієї групи, команди чи організації як цілісного утворення, рішення виносяться на користь колективу, а виокремлення та позиціонування особистих інтересів вважаються другорядними [1, с. 7]. Така індивідуалістська чи колективістська природа комунікативної поведінки є, з одного боку, *сутнісною*, тобто являється нашою вродженою характеристикою, сформованою століттями проживання у конкретному соціумі, тому не може бути докорінно зміненою, а з іншого боку – *гнучкою* – здатною до акомодатії та пошуку компромісів в умовах змін соціальної реальності, появи нових способів комунікації, технічного прогресу,

росту мобільності та глобалізації.

Розуміння власних культурних рамок лежить в основі методики формування міжкультурної комунікативної компетенції на заняттях іноземних мов. Фундаментальні позиції залучення понять індивідуалізму та колективізму в навчанні були закладені голландським соціологом Г. Хофстеде у його теорії культурних вимірів (Cultural Dimensions) [6, с. 130], у якій визначено підґрунтя оцінки міжкультурних відмінностей. Окрім індивідуалізму та колективізму, автор виокремлює полярні параметри, які формують комунікативну поведінку суспільств: стриманість – нестриманість, рівність – нерівність, фемінність – маскулинність, уникнення невизначеності – толерантність до невизначеності.

Англомовні спільноти характеризуються індивідуалістським культурним виміром [4], оскільки потреби та добробут особистості є первинними, відповідно комунікація в межах цих суспільств зорієнтована на висловлення особистої думки та розвитку власного Я. У рамках міжкультурної комунікації англомовні учасники концентруються на вияві власної само-ідентичності, описі особистих цінностей, інтересів та хобі, що слугує гарним прикладом формування власного іміджу та представлення менталітету і звичаїв країни через самопрезентацію.

Представники слов'янської наукової думки І.А. Мейджис та Л.Г. Почебут на основі аналізу соціально-політичних поглядів сучасних українців, а також нашої історії та політичної культури, схильні характеризувати українське суспільство як «приграничну культуру» на межі індивідуалістської та колективістської [1, с. 6-18], тобто таку де колективне несвідоме народу базується на ідеях рівності та справедливості, що обумовили право на участь індивіда у вирішенні питань життя суспільства і громади, однак привнесені ззовні деспотичні форми управління суспільством створили нові риси в менталітеті народу, зокрема суперечливі цінності та подвійну мораль у відносинах на міжособистісному рівні, які не збігаються з нормами у відносинах із державою.

У межах академічного спілкування під час занять із вивчення іноземних мов зазначене вище культурне протиріччя широко проявлялося в колишніх менторських практиках взаємодії на рівні викладач – студент, де викладач – це старший, досвідченіший та більш знаючий авторитет, який уповноважений навчати, давати завдання та контролювати якість їх виконання, а студент – зобов'язаний дослухатися та чітко і без заперечень виконувати поставлені завдання. Викладач був носієм колективного досвіду та інструментом поширення ціннісних стандартів спільноти, тобто уніфікованої програми навчальної дисципліни; перевага надавалась стандартизованим видам робіт (виконанню тренувальних вправ, завчанню обраних текстів-тем), груповим

завданням (вивченню діалогів по ролям), роботі в команді (на рівні академічних груп), водночас інтереси та психологічні особливості навчання окремих осіб нехтувалися. Однак, за останні десятиліття парадигма ментор – учень у сучасній сфері освіти поступово змінюється на партнерський тип спілкування. Нормативність та шаблонність відходять на периферію, у фокусі уваги перебуває індивідуалістський підхід до вибору форм організації навчання, методів та методик викладання, навчальних матеріалів. Ми живемо в новому світі, де викладач і студент – це два рівні партнери, які працюють на спільний результат із покращення рівня володіння іноземними мовами. Роль викладача – коректно інформувати, донести рекомендації та залучати доцільні інноваційні методи організації навчальної діяльності для розвитку іншомовних комунікативних компетенцій студента із врахуванням його потреб та цілей, однак студент сам несе відповідальність за своє навчання, виконуючи функцію рівнозначного партнера, учасника міжкультурної взаємодії.

Враховуючи симбіоз індивідуалістського та колективного вимірів української культури, доречним є використання переваг кожного із цих аспектів для формування міжкультурної компетенції студентів із метою залучення їх до активної комунікації іноземними мовами.

Реалізація *індивідуалізму* під час викладання іноземних мов виявляється на трьох рівнях: психологічному, тематичному та організаційному. Із точки зору психології, одним із ключових завдань викладача є створити на занятті комфортне середовище для самоідентифікації студента, виявлення своїх інтересів, сильних та слабких сторін, формування у нього вміння самопрезентації та висловлення власних ідей засобами іноземної мови. Викладач пропонує студенту різні типи завдань, враховуючи домінуючий для нього тип сприйняття інформації – візуальне, слухове, кінестетичне, звичні способи запам'ятовування даних та відтворення інформації, переважаючий тип мислення – логічне, абстрактне, дискурсивне тощо. Наприклад, при вивченні нового лексичного та граматичного матеріалу йому мовами, створювати асоціативні зв'язки, повторювати, знаходити приклади вживання явищ у сучасній поп-культурі чи будь-якому контенті, близькому і зрозумілому йому. Викладач заохочує студента використовувати засвоєний матеріал далі у комунікації у ситуаціях щоденного та бізнес спілкування. Знання про себе трансформується у вміння представити себе у міжнародному діалозі, тобто є першим щаблем до формування толерантного і поважного ставлення до різних культур. Викладач може запропонувати студентам ряд креативних завдань щодо представлення себе, зокрема використати прийоми рольової гри, бізнес гри чи презентації для створення власного іміджу під час комунікації. Такі завдання доречно застосовувати також для імітації ситуацій професійного

спілкування на міжнародному рівні, напр., здобувачі у сфері туристичного бізнесу представляються на міжнародних виставках чи конференціях, готельно-ресторанної справи – на майстер-класах чи кулінарних зустрічах.

В аспекті тематичного наповнення навчальних програм, індивідуалістський підхід виявляється як можливість обирати спеціальні курси чи варіювати зміст програм, враховуючи зацікавленість студентів певними темами, чи актуальність останніх у швидкозмінному динамічному суспільстві. Мобільність та варіативність курсів і тематичного наповнення програм у цьому разі сприяє росту вмотивованості до навчання, підштовхує до креативного мислення та стимулює пошук і ініціативність. Викладач заохочує студентів порівнювати традиції та практики ведення підприємницької діяльності, що використовуються у різних країнах світу, аналізувати їх, виявляти переваги та недоліки, встановлювати механізми впровадження у своїй сфері, долучатися до міжкультурної комунікації, долати мовний бар'єр та приймати участь у міжнародних заходах [5, с. 68]. Наприклад, у ході вивчення курсу «Винна світу» здобувачі вищої освіти у сфері ресторанного бізнесу на початкових етапах можуть шукати додаткову інформацію іноземними мовами з тем курсу, а згодом – приймати активну участь у міжнародних виставках та дискусіях. Таким чином, міжкультурна комунікація переходить зі стадії пасивного сприйняття інформації – до рівня генерування думок та ідей, створення власного контенту та представлення себе.

Із точки зору організації навчального процесу, індивідуалістичний підхід набуває особливої доцільності та практичної значущості в онлайн форматі навчання, коли традиційне навчання в академічних групах вимушено звужується до виконання індивідуальних завдань онлайн. Залежно від рівня володіння мовою та наявності компетенцій, викладач пропонує студентам різноманітні заняття. До уваги беруться сильні сторони кожного студента та їх інтереси, швидкість навчання та сприйняття інформації. Студенти за такого підходу отримують особистий простір, тобто здатність знайти себе та обрати з кола запропонованих навчальних завдань ті, що найтісніше пов'язані з їх особистісним та професійним ростом.

Колективізм у вивченні іноземних мов реалізується через кооперативне навчання – активну взаємодію здобувачів вищої освіти між собою, спрямовану на досягнення спільної мети [2, с. 98]. Оскільки природа мовлення – соціальна, тобто спілкування реалізується в колективі-соціумі, направлене на адресата, представляє позицію мовця та здійснює вербальний вплив на співрозмовника, розвиток іншомовної комунікативної компетенції неможливий в ізоляції, потребує залучення студентів до діалогічної взаємодії. Успішний колективізм під час вивчення іноземних мов ґрунтується на трьох основних положеннях: єдності цінностей, позитивній взаємозалежності та особистій

відповідальності кожного.

Враховуючи світогляд та життєву позицію сучасних студентів, їх прагнення до самостійності та незалежності, функція визначення комунікативних *цінностей* здійснюється кооперативно всіма учасниками навчального процесу. Окрім суспільно прийнятих конвенційних цінностей взаємоповаги, толерантності, відповідальності актуальності набувають новітні пріоритети гнучкості, динамічності, проактивності та інновативності. Через аналіз власного комунікативного досвіду та напрацювань у відповідній галузі навчання, у співпраці з викладачем, студенти з'ясовують основні довгострокові та короткострокові цілі, досягнення яких зробить їх успішними учасниками міжкультурної взаємодії, які поширюють свої ідеї та цінності в міжнародному просторі. Активна участь студентів у встановленні навчальних та комунікативних цілей активізує їх участь у навчальному процесі та збільшує вмотивованість до навчання. Єдність цілей та цінностей у межах одного колективу-групи створює відносини довіри, сприяє подоланню мовного бар'єру та впливає на відкритість поведінки.

Співпраця в колективі потребує *позитивної взаємозалежності* як на рівні виконання навчальних завдань, так у ситуаціях спілкування в аудиторії і за її межами. Численні види кооперативних завдань (напр., робота в парах, міні-групах, групові презентації, проектні завдання та ін.) створюють тісніший зв'язок між учасниками групи, вчать студентів вести переговори, обговорювати протиріччя, переконувати та домовлятися. Перераховані навички стають у нагоді і за межами аудиторного спілкування, зокрема у ситуаціях професійної взаємодії та готують студентів до життєвих комунікативних ситуацій, напр., проведення зустрічей, бізнес-переговорів тощо. Командна та групова робота вибудовує не лише комунікативні кооперативні навички, але і підкреслює взаємозалежність учасників, коли результати роботи одного члена команди мають прямий вплив на інших та спільний результат, приводячи до взаємодопомоги та взаємоконтролю. На рівні міжнародної комунікації позитивна взаємозалежність трансформується в діалог культур, обмін досвідом, культурний обмін та представлення колективної національної картини світу.

Незважаючи на колективну природу вивчення іноземних мов та взаємозалежність учасників комунікації, студенти несуть *особисту відповідальність* за свою частину завдання та дотримання визначених єдиних цілей і цінностей. Персональна відповідальність підвищує рівень кооперації та довіри в групі, а також дозволяє викладачеві контролювати рівень засвоєння матеріалу окремими студентами . проводити коректне оцінювання навчальних результатів та моделювати навчальну програму на основі

актуальних потреб академічної групи.

Висновки дослідження та перспективи подальших розвідок в обраному напрямку. Таким чином, беручи до уваги приграничну природу українського суспільства, яка інтегрує індивідуалістську та колективістську культури, використання змішаного підходу до викладання іноземних мов виявляється доречним. Поєднання індивідуальних та групових видів робіт, пошук особистісно-орієнтованих завдань, цікавих форм групової та парної роботи, можливостей використання мови в живому спілкуванні сприяє вмотивованості студентів приймати активну участь у міжкультурній взаємодії та покращувати свою англомовну комунікативну компетентність. Динаміка зміни культурного вектору та вплив останнього на способи саморепрезентації нації та комунікацію в межах соціуму й на міжнародному рівні потребує подальшого спостереження та аналізу. Подальшого вивчення потребують новітні канали онлайн спілкування та їх вплив на якість сформованості комунікативної компетенції носіїв різних мов та культур.

Список використаних джерел:

1. Мейжис І.А., Почебут Л.Г. (2008) Індивідуалізм чи колективізм?. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили*, Серія: Соціологія, Т. 103, Вип. 90. С. 6-18.
2. Гагіна Н.В. (2012) Кооперативне навчання у вищій школі. *Вісник Житомирського державного університету, Випуск 4, Педагогічні науки*, С. 98-102.
3. Spitzberg, В.Н. (2000) *A model of intercultural communication competence*. Wadsworth Publishing Company, 2000, pp. 375-387.
4. Storti, С., Bennhold-Samaan, L. (1997) *Culture Matters: The Peace Corps Cross Cultural Workbook*. Washington: Peace Corps Information Collection and Exchange, 266 p.
5. Stone, G. A., Duffy, L.N., Pinckney, H. P., Templeton-Bradley R. (2017) Teaching for critical thinking: preparing hospitality and tourism students for careers in the twenty-first century. *Journal of Teaching in Travel & Tourism*. 17:2, pp. 67-84.
6. Hofstede, G. (2001) *Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organizations Across Nations*, (2nd ed.), Thousand Oakes: Sage Publishing Inc., pp.127-131.
7. Barnett, G.A., Lee, M. (2002) *Issues in Intercultural Communication Research*, Thousand Oaks, CA, Sage, pp. 275-290.
8. D'Silva, M. U., Atay, A. (2019) *Mediated Intercultural Communication in a Digital Age*, Routledge, 242 p.
9. Fritz, W., Mollenberg, A., Chen G. M. (2002) Measuring intercultural sensitivity in different cultural contexts. *Intercultural Communication Studies*, 1/2, pp. 165-176.